

TÜRKİYE'DE İSLAMÎ FARKLILAŞMA

Arş. Gör.Dr. Fulya Atacan

I GİRİŞ

Son günlerde Türkiye'de üzerinde en çok konuşulan konulardan biri de dinselleşme olgusudur. "İslami yeniden canlanış" veya "yeniden gelenekselleşme" (1) olarak isimlendirilen bu olgunun anlaşılabilmesi için çok yönlü incelemelere ihtiyaç vardır.

Toplumsal bir olgu olarak din, Türkiye'de "resmi İslam" ve "paralel İslam" olarak iki temel yapıda incelenebilir. Dumont'a göre resmi İslam, "devletin doğrudan denetimi altındaki tüm yapıları" kapsarken paralel İslam'da devletin denetleyemediği " ... tüm hizipleri, tarikatları, birlikleri ve grupları" içerir (2).

Diyanet İşleri Başkanlığı'nı "resmi İslam" olarak tanımlamak mümkünken, "paralel İslam"ın yapısı çok daha karmaşıktır. Çeşitli hizip, tarikat ve grupları içeren bu yapı kendi içinde farklılaşmış ve çeşitlenmiştir.

Genel olarak bakıldığında, bugün Türkiye'de din değişen toplum yapısında değişerek yeni bir tarzda kendine yeni bir konum edinme sürecine girmiştir. Bu süreçte din farklılaşmış ve bir ideoloji olarak önem kazanmıştır.

Bu farklılaşma kendini sadece resmi - paralel İslam ayrışmasında göstermez. Paralel İslam yapısı içinde tanımlanan hizipler, tarikatlar, gruplar da kendi aralarında farklılaşmıştır. Bir başka deyişle, hepsi İslam'a dayanan ama yorumları farklı çeşitli İslam ideolojileri ve bu temelde farklı örgütlenme biçimleri ortaya çıkmıştır.

Bu makalede amacımız bu farklılaşmanın bir boyutu olan resmi-paralel İslam ayrışmasını Cuma hutbeleri düzeyinde incelemektir. Bu amaçla Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınladığı "Diyanet Gazetesi" (Ocak 1989-Aralık 1989) ve Nakşibendi tarikatına mensup bir grubun çıkardığı "Vahdet" (2-8 Ekim 1989 - 24 Haziran - 1 Temmuz 1990) gazetesi incelenmiştir. Ayda bir kez yayınlanan Diyanet Gazetesi dört hutbeyi içeren özel bir ek vermektedir. Haftalık siyasi bir gazete olan Vahdet ise 2-8 Ekim 1989 tarihinden itibaren her hafta "Cuma Hutbesi" başlığı altında hutbeler yayınlamaktadır (3). Doğaldır ki, bu iki yapı

arasındaki farklılaşma sadece İslam'ın yorumu düzeyinde değildir. Yorum düzeyinde ortaya çıkan bu farklılaşma örgütlenme, değerler ve davranış biçimleri düzeyinde de devam etmektedir. Biz bu makalede kendimizi bu iki yayın organında yayımlanan Cuma hutbeleri ile sınırlayacağız.

İlk bölümde 'Diyanet Gazetesi'nde yayınlanan hutbelerin içeriğini inceleyeceğiz. İkinci bölümde Vahdet gazetesinde yayınlanan Cuma hutbeleri üzerinde duracağız. Son olarak da, bu iki gazetenin hutbeler düzeyinde İslam'ı yorumlama biçimlerindeki farklılık konusuna değineceğiz.

II - DİYANET GAZETESİNDE YAYINLANAN HUTBELERİN İÇERİĞİ

Daha önce belirttiğimiz gibi, Diyanet Gazetesi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca ayda bir kez yayınlanmaktadır. Gazete, her ay dört hutbeyi içeren özel bir ek yayınlamaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan bir yetkili, yaptığımız görüşmede (4) bize, bu hutbelerle imamlara Cuma hutbeleri konusunda "genel bir fikir" verilmesinin amaçlandığını, imamların bu ana temalar üzerinde hutbelerini genişletip, çeşitlendirebileceklerini anlatmıştır.

Bu gazetede yayınlanan hutbeler incelendiğinde ilk göze çarpan nokta, İslam'ın ahlâk yönünün vurgulandığı, iyilik, yardımlaşma, hoşgörü, ana-babaya saygı gibi değerlerin önem kazandığıdır (5).

Yayımlanan bir hutbeye göre, insanın yaradılışındaki asıl gaye "... Allah'ü Teala'ya idadet etmektir" (6). Yaradılışın gayesi, "... yaratana karşı kayıtsız şartsız teslim olmaktır. Yüce dinimiz İslam, vicdanlarda gizlenmek için gönderilmemiştir. O her yönü ile yaşanması için gönderilen hayat dinidir" (7). H. Çalışkan hutbesinin sonunda insanın yaradılış amacını şöyle özetlemektedir: "... insanın güzel ahlâklı, faziletli ve üstün meziyetli olması, her türlü kötü duygu ve düşüncelerden arınması, doğruluğa sarılması, Allah'ın rızasını kazanması, böylece dünya ve ahiret mutluluğuna kavuşmasıdır" (8).

S.Şimşek'e göre, İslam'ın özü ve temeli imandır. "Allah'ın (c.c) varlığına, birliğine, O'nun yegane ma'bud olduğuna; meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kaza ve kadere, kısaca, Hz. Muhammed'in (S.A.S.) Allah'tan (c.c) getirdiklerine şeksiz ve şüphesiz inanan, bunları kalbi ile tasdik eden insan mü'mindir." (9)

Şimşek'e göre, insanların bu dünyada birinci görevleri iman etmektir. Bunun yamsıra ibadetlerini de yapmalıdırlar. "İslam, sadece inançtan ibaret bir din değildir. İbadet etmek; doğru dürüst, hayırlı ve

olgun bir insan olmaya çalışmak, her müslümana Allah'ın (c.c) kesin emridir." (10) İbadet, "... insanları maddiyata çakılıp kalmaktan kurtarıp, nazar ve fikirleri daha yükseklerle çeken, daha geniş ufuklarda dolaştıran bir etkidir. Bu itibarla da ibadet, insanın ruhi ve maddi mutluluğu için en güzel bir vesiledir" (11).

Diyanet Gazetesi'nde yayınlanan hutbelere göre, dünyada yaratılan her şey insan içindir. Allah insanlar için emirler ve yasaklar koymuştur. Bunlar, insanı en iyi tanıyan varlık tarafından koyulduğu için, faydalıdır ve değiştirilemez (12). İnsan Allah'ın helal kıldığı şeyleri yapmalı ve haram kıldıklarından sakınmalıdır. "... açık ve gizli her türlü hayasızlık ile edep ve terbiye dışı söz ve davranışlarda bulunmak, dinin günah saydığı şeyleri yapmak, haksız yere başkasının malına, canına, namusuna ve şerefine saldırmak, Allah'a ortak koşmak ve bilmediğimiz şeyleri Allah'a mal edip kendi basit mantığımızı göre din konusunda hüküm vermek; doğru değil haramdır. Bunları yapan insan sorumludur" (13).

Oruç, zekat, fitra, namaz gibi İslam'ın şartları dini bir görevi yerine getirmenin yanı sıra sağlık, ahlâk ve toplumsal açıdan da yararlıdır.

Örneğin oruç tutmak zenginleri şefkat ve merhamet duygusu ile fakirlere bağlar. Zenginler, fakirlerin halini anlar, kibir ve gururdan vazgeçer. "... oruç bize; fert ve cemiyet problemlerini çözücü ferdi refahı, milli birliği, sosyal adaleti ve saadeti gerçekleştirici hakiki formülleri, açık bir şekilde öğretmektedir" (14).

Namaz, bireyin yaşamını düzene koyar, temiz olma alışkanlığı kazandırır, kalbi huzura kavuşturur. Gurur ve bencilliği kırar. Fakirle zengini, amirle memuru aynı safta yanyana getirir. "Allah'a kullukta insanlar arasında fark olmadığını, ırk ve renk ayrımı yapmadan ilan eder" (15).

Kurban ise Allah yolunda fedakarlığın mali ibadet şeklinde dışı yansımasıdır. Bireyler kurban kesmekle sadece Kurban Bayramında et yüzü gören müminlerin yüzünü güldürmüş olmaz, aynı zamanda toplumda "ahenk ve huzuru" da oluştururlar (16).

Diyanet Gazetesi'nde yayınlanan hutbelerde İslam'la birlikte milliyetçilik de vurgulanmaktadır. H.Sadıkoglu'na göre, vatan sevgisi ve vatani koruma "müslüman milletimizin" ruhunda vardır. İbadetin önemli şartlarından biri "özgürlüktür" ki bu da vatansız elde edilemez (17). "... müslüman Türk milleti için yurt, millet, iman ve mukaddesat sevgisi, bütün maddi sevgilerin üzerindedir" (18).

Diyanet'in hutbesine göre, dinin mübarek günlerini kutlamak nasıl imanımızın bir gereği ise, tarihimizdeki önemli olayları kutlamak

da milli bir görevdir. Bunlardan biri de Cumhuriyet'in ilanıdır. Diyanet'e göre cumhuriyet, İslam dinine uygun bir yönetim biçimidir. "... Büyük bir devlet başkanı vasfında olan Peygamberimiz, daima Ashab-i Kiram ile istişarelerde bulunarak bu konuda müslümanlara güzel örnekler vermiştir" (19). Diyanet'e göre, dört halifenin iktidara gelmesi istişare ve seçimle gerçekleşmiştir. Yine dört halife devrinde uygulamalar, istişare temeline dayanmıştır (20). Bugünkü Türkiye Cumhuriyeti, milletin kendi iradesiyle kurulmuştur ve yönetim sistemi demokrasidir. Bu sistemde hakimiyet millete aittir ve millet bu hakkını yasalarda belirtilen yollarla kullanır. Diyanet'e göre bunlar küçük hatırlatmalardır ama asıl önemli nokta "... bu hakka, milletçe bilerek sahip olmak ve onu nesilden nesile devretmektir" (21).

Diyanet'e göre İslamiyetin tarihimizde önemli bir yeri vardır. "Tarihi zamanlar içerisinde okulun, yolun, ışığın, devletin elinin gitmediği yurt köşelerinde İNSANIMIZ, İSLAMİYETİN bağlayıcı, nizam verici disiplini, otoritesiyle ayakta kalabilmiştir" (22).

Diyanet'e göre, Müslüman-Türk milleti olarak, son yüzyıllarda yaşadığımız "MİLLİ SARSINTILAR" iyi değerlendirilmelidir. "MİLLİ GERİLEMEMİZ, daima DİNDE YOZLAŞMA ile paralel bir seyir takip etmiştir. Bu bize MATERYALİST akımların hediyesidir." "Medeni olmayı dinden uzak durmada gören zihniyet, yeni yetişenlerin gönüllerinde "AYIP", "GÜNAH", "YASAK" mefhumları yerine başka mefhumlar koymuşlar; "AYIP"lı, "GÜNAH"lı nesiller yetiştirmişlerdir" (23).

O.Önen'e göre de "Bir zamanlar millet olarak yeryüzünde İslam'ın bayraktarlığını yapmakta ve kıtalara medeniyet götürmekteydik. Ne zaman ki taklitçiliğe başladık, o zaman bu mezziyetlerin çoğunu kaybettik" (24). Önen'e göre Türklerin tarihte eski yerini alabilmesi için "gençliğimizi bilgiyle donatıp, din-iman, güzel ahlak, vatan ve millet sevgisiyle besleyip, kendi öz kültürümüzle" yetiştirmesi gerekir (25).

Diyanet'e göre ise, "Polis ve Kanun gücünün yanına, "DİN" in içtimai disiplin kaidelerini koymak zorundayız. Ferdi huzurumuz, aile saadetimiz, MİLLET bütünlüğümüz buna bağlıdır" (26).

Hutbesinde toplumda huzurun ve devamlılığın sağlanmasında "adalet" in önemi üzerinde duran M.Bilgin, " ... aileden devlete kadar küçük - büyük bütün toplumların huzurlu mutlu ve uzun süre hayatlarını idame ettirebilmeleri için başta Peygamberimiz (s.a.s) çoban olarak vasıflandırdığı yetki ve sorumluluk taşıyanlar olmak üzere bütün fertleriyle adil olmaları (nın)" (27) gerektiğini belirtmektedir.

Yukarıda görülüşü gibi bu hutbelerde "Türk" milletin önemi vurgulanırken, "devlet" koruyucu, toplumsal yaşamı disipline edici bir

öge olarak tanımlanmaktadır. Bu paternalist devlet anlayışı çerçevesinde, toplumun "huzur ve bütünlüğünün" polis, kanun ve dini kurallarla sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Diğer yandan İslam, ibadet biçimleri ve davranış kuralları ile toplumda var olan farklılaşmayı giderici, çatışmayı önleyici bir inanç sistemi olarak değerlendirilmektedir.

III - VAHDET GAZETESİNDE YAYINLANAN HUTBELERİN İÇERİĞİ

"Vahdet", Nakşibendi (28) bir grup tarafından çıkarılan haftalık siyasi bir gazetedir. Bu gazetede de, 2 - 8 Ekim 1989 tarihinden itibaren, her hafta "Cuma Hutbesi" başlığı altında bir hutbe yayınlanmaktadır.

Vahdet gazetesinde yayınlanan hutbeler incelendiğinde göze çarpan ilk nokta İslam'ın sadece kişisel bir din değil, "bütüncül bir ideoloji" olarak önem kazandığıdır.

Bu gazeteye göre İslam, insan ve toplum yaşamını düzenleyen ilahi bir sistemdir. İslam'ın amacı "... insanlara yegane ilahlarını ve gerçek rablarını tanıtmak, onları mahlukata tapmaktan kurtarıp bir tek yaratıcı ve yaşatıcıya ibadetle bağlamak"dır (29). Muhammed "İnsanoğlunun içerisinde yaşadığı kainat nasıl Allah'a bağlı ise, beşeriyeti de Allah'ın hakimiyetine bağlamak için gelmiştir. Öyleyse bütün kainata nizam ve intizam veren ilahi irade, insanların hayatına da nizam ve intizam vermek hakkına sahiptir. Bütün kainatı yöneten ve yönlendiren ilahi irade, hikmet dolu bir tedbir ve yüce bir kudretten başka herhangi bir nizam ve irade insanları kendisine bağlayamaz. Çünkü ilahi kurdet, insanların arzularına bağlı kalmadan onların hayat ve varlıklarında tasarruf sahibidir. İnsanlar istisnasız fitrat kanunlarına mahkumdurlar" (30). Vahdet'e göre "Allah'ın dini, hayatın en küçük meselelerine, bütün tefferuatına kadar şamil olan tam ve mükemmel bir hayat nizamıdır. Hayatın esas ve temel prensipleri bir tarafa, en küçük meselesinde dahi yalnız ve yalnız Allah'ın buyruklarına uymaktır. Ve Allah'ın kendisinden başkasını kabul etmediği yegane din, İslam dini budur" (31).

Vahdet'e göre, "İslam nizam vazetmek hakkını sadece Allah'a (c.c) vermekle, insanları kullara kulluktan kurtarmış, onun sadece Allah'a (c.c) ibadet eder hale gelmesini sağlamıştır. Bu nedenle İslam, insanın özgürlüğünü, insanın yeniden doğuşunu muştulayan bir dindir" (32).

Allah'ın nizamı, insan yaşamı için "mütekamil, şümüllü ve metodlu" bir düzendir. İslam, insan yaşamının her yönüne ait değişimi ilahi ölçülerle düzenler ve her konuya değinir. Vahdet'e göre Allah'ın

şeriatı mutlak adalet üzerine kurulmuştur. "Allah'ın şeriatı; tüm tabiat kanunlarıyla uyum içerisinde. Çünkü bu şeriatın sahibi, evrenin de sahibidir. Evreni de, insanı da yaratan O'dur. İnsan, Allah (c.c) tarafından, ilahi yasalar ışığı altında yaşamak ve tabiattaki tabii yasaları bilmek şartıyla, kendi hizmetine sunulan bu evrene belirli oranda da olsa yön verebilme gücüyle donatılmıştır. Dolayısıyla bu noktada, insanın hareketi ile, içinde yaşamakta olduğu evrenin hareketi arasında bir uyum sağlanabilmektedir" (33).

Bu gazeteye göre, yarattığı varlıklar üzerinde hakimiyet kayıtsız şartsız Allah'ındır. "Üstün vasıflarla yarattığı insanlar için hayatlarını düzenleyecek kanunlar yapma, emirler verme ve yasaklar koyma hakkı yalnız ve yalnız O'na aittir" (34). İnsan yöneten değil, yönetilecek olandır. Birey ve bireylerden kurulu toplumlar yaratıcıdır. O nedenle "insan üzerinde egemenlik-hakimiyet hakkı insanın ve cemiyetin değil, onu yaratan ve yaşatanındır" (35)

Vahdet'e göre demokraside sisteme meşruluğu veren çoğunluk kavramıdır. Oysa "Meşruluğun sınırlarını ancak yaratan tespit edebilir, O emir ve hüküm koyabilir, helal ve haramı tayin eder" (36). Vahdet'e göre İslam ile demokrasi arasındaki temel ve giderilemez çelişki buradadır. "Hakimiyet hakkının tesbitinde, helal ve haramı tayinde, hele kanun ve şeriat vazetmede "çoğunluk" kavramının hiç bir anlamı yoktur. "Çoğunluk" şirk içinde ise, şirk mazur gösterilemez" (37). Demokrasi halkı nizam tayin eden, helal ve haramı koyan bir güç olarak görür ve halkı ilahlık seviyesine çıkarır, onu Allah'a eş koşar.

"Mü'min, ..., hakimiyeti Allah'a tevdi etmek suretiyle; fert ve cemiyet hayatını, değişmez ve değiştirilemez temel yasalar olan Kur'an kanunları ile ve bu kanunların açıklayıcısı olan sünnet düsturuyla düzenlemeyi taahhüd eden insandır" (38).

Vahdet'e göre eğer "... insanlar inançlarını ve hayatlarını Allah'ın indirdiği VAHY'dan hareket ederek düzenliyorsalardı bu insan topluluğuna müslümanlar, eğer vahiyin dışındaki kaynakları esas kabul ediyorlarsa bunlara da cahiller, yani cahiliyye denir" (39). Cahiliyye, sadece belirli tarihi bir döneme verilen ad değildir. Cahiliyye zaman (tarih) üstüdür. Cahiliyye, "Allah'ın sistemini ve insanlara gönderdiği şeriatını değil de, insanlarca geçici arzular doğrultusunda belirlenmiş bir sistemi benimsetmektir" (40). Bu geçici arzular bir kişinin, bir sınıfın, bir milletin veya bir neslin ürünü olabilir. Bir insan insanlar için kanun koyucu durumunda ise bu cahiliyedir. Çünkü bu durumda yasaların kaynağında o kişinin arzuları ve görüşleri vardır. Kişi yerine bir sınıf da olabilir. Kısaca cahiliyye devam eder.

Bu gazeteye göre, bugün müslüman olarak bilinen toplumlar yeniden cahiliyye hayatına dönmüşlerdir. İslam, ilk defa ifa ettiği görevi

yine yerine getirebilecek güçtedir. Yani o gün olduğu gibi bugün de insanları cahiliyye batağından kurtaracak güce sahiptir (41). Kur'an öğüt vermek ve uyarmak için indirilmiştir. "Bu kitab, hakkı kesin olarak ortaya çıkarmak, insanları reddettikleri küfre ve temsilcilerine karşı isyan ettirmek için gönderildi. Keza bu kitap, batıl inançları, ananeleri ortadan kaldırmak ve alışılmış insan arzuları üzerine kurulan düzenlere, nizamlara ve toplum anlayışlarına karşı çıkmak için gönderildi" (42).

Vahdet'e göre bugün Türkiye'de eğitim kurumlarında yeterli İslami eğitim verilemediğinden ve İslam dışı hayat tarzı giderek hakimiyet kazandığından günahlardan sakınma ve imanı koruma güçleşmiştir. İslam'dan çıkma ve kafirlik içine düşmek oldukça kolaydır. A.R.Demircan'a göre, bazı kişiler İslam'ın bir vicdan meselesi olduğunu, birey, aile ve toplum yaşamının bu kurullarla düzenlenemeyeceğini ve İslam karşıtı bir "Hayat Düzeni" ile de mutlu olunabileceğini savunmaktadırlar. Oysa, "İslam Dini, itikadi, içtimai, iktisadi, hukuki ve ahlaki yapısıyla bölünmez bir bütündür. Mü'min bu bütüne inanan insandır. İslam dİNİ bütün esaslarını kabul ettiği halde yalnız ve yalnız tek bir hükmünü kabul etmeyen; zaruretine veya yüceliğine inanmayan kişi müslüman değildir" (43). Gazetede yayınlanan bir başka Hutbe'ye göre de, bir müslümanın ibadetini yaparken diğer taraftan fiilen mevcut olan cahiliyye toplumunun faal bir üyesi olması kabul edilemez. Çünkü böyle kimseler isteyerek veya istemeyerek fiilen cahiliyye toplumunun devamına yardımcı olurlar (44).

Vahdet'e göre "... hayatın hiç bir meselesinde Allah'ın iradesine dayanmayan, hiç bir konuda Allah'ın nizamının prensiplerini benimsemeyen her sistem ve hayat tarzı..." şirkdir (45).

Bu gazeteye göre, dünya işlerinin İslama uygun olarak düzenlenebilmesi için İslam düzeninin yerleşmesi gerekir. Bu noktada yönetim ve yöneticiler önem kazanmaktadır. Vahdet'e göre yönetici ve liderler Allah'ın iradesine teslim olmuş, O'nun rızası dışında hiç bir amaç gütmeyen insanlar olursa, yaşam düzeni daha iyi ve hayırlı olur. İnanoglunun yönetimi "sapık ve inkarcı" liderlerin elinde olursa, dinin sahib ve yardımcıları da bu düzene itaat etmek zorunda kahr ve Allah'ı kendi köşelerinde sessizce zikrederler. Bu da İslami kadro ve İslami düzenin müslümanlar için ne kadar önemli olduğunu gösterir. "Allah'ın devletini ikâme edecek İslami kadronun Allah'ın ülkesinde yerleşmesinin İslam nizamı için büyük önemi ve müslümanlar için hayati ehemmiyeti vardır. Allah ve resulüne inanarak hak dinine sarılan kimsenin vazifesi, İslami kahr içinde elinden geleni yaparak gün geçirmekle bitmiş olmaz. Böylece kendini temize çıkaramaz. Ancak iman gereği olarak bütün gayret ve kudretini idareyi zalimlerin, fasıkların, kafirlerin elinden kurtarmak için harcamak zorundadır" (46).

Vahdet'e göre, İslam bugün insanlığın karşısında yürünecek tek yol olarak durmaktadır. Bu ilahi düzeni yerleştirecek olanlar müslümanlardır. Çünkü onlar "Liderlerin liderine bağlanmış"lardır (47). Bugün müslümanlar "müşrikler ve zalim güçler" karşısında kendilerini zayıf hatta korunmaya muhtaç görmektedirler. Oysa, Peygamberimiz başta olmak üzere bütün müslümanlar tüm baskı ve ekonomik boykotlara rağmen kendilerini güçsüz, zayıf ve korunmaya muhtaç görmemişlerdir. "Çünkü onlar şu gerçeğin kesin bilincine varmışlardı; YERYÜZÜNDE ALLAH'IN DİNİNİ TEMSİL EDENLER DAİMA HAKLIDIRLAR VE ALLAH'IN YARDIMINI HAKKETTİKLERİ İÇİN DE GÜÇLÜDÜRLER" (48).

Türkiye'de İslami hareketin problemleri üzerinde duran Vahdet gazetesi, insanların İslam'a değil kapitalizme davet edildiğini ve bu nedenle de İslami hareketin başarılı olamadığını belirtmektedir (49). Bu çerçevede Türkiye'deki müslümanların tüketim kalıplarını eleştiren gazete (50), bugün İslami hareket içinde yaşanan bölünmüşlüğü temelinde müslümanların "... bir çok sıfatlardan mahrum olması ..." nın yattığını savunmaktadır (51). İslami hareketin başarılı olabilmesi için birliğin gerekliliği üzerinde duran gazete (52), İslam'ın sadece inanç ve ibadet olmadığını vurgulayarak İslami bir cemaatin yaratılması gerektiğini öne sürmektedir. "...; herşeyden önce, cahiliye toplumunun dışında, temeli İslam nazariyesi olan tevhid akidesinin teşkil ettiği yeni ve faal bir cemaatin oluşturulması zarureti vardır. Bu yeni, müstakil ve faal cemiyetin hedefi şühpesiz ki, cahilliyetti ortadan kaldırmaya matuf olacaktır. Bu hedef İslam'ın hedefidir, teşekkül eden bu yeni cemaat Hz.Peygamber'de ilk şahsiyetini bulan bir mihverin etrafında döner" (53). Bir başka hutbede Peygamberin başarılı olma sebepleri üzerinde duran gazete bu nedenleri şöyle sıralamaktadır; Bu başarının ilk kaynağı imandır.İkincisi ise Hz. Muhammed kişileri "yerde yürüyen birer canlı Kur'an olarak her şahsiyette İslam'ın birer yaşayan örneğini..." vermesidir. Son olarak da "... vahiy yasalarıyla hayata hükmeden, toplumu idare eden, insanların birbiriyle olan münasebetlerini düzenleyen, fertlere ve bütün bu varlıklara hakim olan bir sistem meydana" getirilmesidir (54). Bu ana faktörler, Vahdet'e göre, müslümanların bugün anlamak zorunda olduğu noktalardır.

Vahdet'e göre, "Allah'dan başka ilah, rab yoktur"un manası şudur; "Bütün şekil ve biçimleriyle insan egemenliğinde sistem ve prensiplerine genel bir başkaldırıya geçmek. Yeryüzünün her köşesinde hangi isim ve adlarla anılırsa anılsın, messisi kim olursa olsun bütün beşeri hakimiyet ve sultalarına karşı tam anlamıyla isyan ederek reddetmek" (55). Gazeteye göre "Eziyet ve fitneye maruz kaldıkları vakit, müslümanların kendilerini kuvvet kullanarak müdafa etmeleri, cennete girebilmelerinin yegâne yoludur" (56). Bu noktada cihad'ı savunan gazete, müslümanca yaşamak ve kula kul olmamak için cihad edilmesi gerektiğini öne sürmektedir (57).

Yukarıda açıkça görüldüğü gibi, Vahdet gazetesinde İslam hem kişi hem de toplum yaşamını düzenleyen bir sistemdir. Burada İslam "bütüncül bir ideoloji" olarak önem kazanmaktadır. Bu ideoloji çerçevesinde egemenlik hakkı Allah'ındır. Bu nedenle yaşamı düzenleyecek kanunları koyma hakkı da Allah'a aittir. Bu yetkiyi tanımamak insanı kafirliğe götürür. Bu durumun doğal sonucu olarak Vahdet, kendi İslam ideolojisi dışındaki sistemleri putçu düzen veya şirk olarak tanımlamaktadır. Vahdet'e göre bugün yaşanan cahiliyye döneminden ancak İslami bir düzeni yerleştirmekle kurtulunabilir.

VI-SONUÇ

Türkiye'de II. Dünya savaşından sonra tarımın modernleşmesi, makinah, sulamalı, sunni gübreli tarıma geçişle birlikte kendi kendine yeterli köy toplumları önemli bir değişim geçirmiştir. Türkiye'de topraktan kopma ile birlikte büyük yapısal bir değişim başlamıştır" (58). Bu çok önemli yapısal değişime içerisinde dinin değişiminde sabit kalabileceğini öne sürmek mümkün değildir.

Bu büyük değişime paralel olarak din de, örgütsel yapı, dünya görüşü, değerler ve davranış biçimleri düzeyinde değişmiş ve farklılaşmıştır. Farklılaşan, ihtisaslaşan, örgütlenen toplum yapısı içinde din de gelenekselden koparak farklılaşmış, çeşitlenmiş, yeniden örgütlenmiş ve bu yapı içinde yeni bir konum kazanmıştır.

Yukarıda açıkça görüldüğü gibi, Diyanet ve Vahdet gazetelerinde savunulan İslamları hiç bir farklılaşmaya tabi tutmadan, genel bir "İslam" başlığı altında toplamak oldukça yanıltıcıdır (59).

Diyanet Gazetesi'nde İslam'ın kişisel bir din olarak ahlâk yönü vurgulanırken, Vahdet gazetesinde İslam bütüncül bir ideolojidir. Diyanet Gazetesi'nde mü'min olmak için İslam'ın temel şartlarına kalben inanmak yeterli iken, Vahdet'e göre İslam'ı insan ve toplum yaşamını düzenleyen bir kurallar bütünü olarak görmeyen insan Allah'a, Peygamberlerine, gönderdiği kitaplara, meleklerine, ahiret gününe inansa dahi müslüman değildir.

Diyanet Gazetesi'ne göre demokrasi, Türk halkı tarafından kurulmuş, İslam'a uygun bir yönetim biçimidir. Vahdet'e göre ise insanlar yöneten değil yönetilendir ve egemenlik hakkı Allah'a aittir. Bu nedenle insanların kanun koyma gücü yoktur. Bu anlamda demokrasi şirkdir ve İslam'a uymaz.

Diyanet Gazetesi'nde "millet" (Türk milleti anlamında) kavramı önemli bir yer tutarken, Vahdet'in temel kavramı "müslümanlar"dır.

Var olan sosyo-politik yapının bir parçası olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çıkardığı Diyanet Gazetesi, paternalist devlet anlayışı ile toplumda bütünleşmeyi savunurken İslam'ın toplumsal gruplar arasında var olan farklılaşmayı, çatışmayı önleyici yönlerini vurgular. Bu noktada solidarist bir İslam anlayışını savunur.

Vahdet gazetesi ise, var olan sisteme muhalif olmanın tüm özelliklerini taşıyarak değişimi vurgular. Bireysel ve toplumsal düzeyde öngördüğü değişimin - kendi yorumladıkları biçimi ile- İslam temelinde biçimlenmesi gerektiğini savunur.

Belirtilmesi gereken bir diğer nokta da, İslamcı hareket içinde baskıcı, İslami olmayan yönetimlere karşı isyan hakkını ve buna bağlı olarak cihad'ı savunan, İslami bir toplum modeli öne süren görüşlerin sadece Türkiye'de değil tüm İslam ülkelerinde önem kazandığıdır. Bu görüşlerin meşrulaştırılmasında Ortaçağ teologları ve özellikle İbn Taymiyya'nın görüşleri kullanılmaktadır (60).

Sonuç olarak eklemek gerekir ki bu farklılaşma sadece İslam'ın yorumlanma biçimi ile sınırlı değildir. Her iki temel yapıdaki örgütlenme, değerler ve davranış biçimleri düzeyinde yapılacak araştırmalara ihtiyaç vardır. Bu yolla dinin Türkiye'de bugün yaşadığı farklılaşma ve bu farklılaşmadaki temel dinamikler daha geniş bir perspektiften anlaşılabilir.

DİPNOTLAR

- (1) S. Sayarı, "Politicization of Islamic Re-traditionalism: Some Preliminary Notes", *Islam and Politics in the Modern Middle East*, Ed. M.Heper, R.Israeli, St. Marti's Press, New York, 1984, sf. 119-129, M.Heper, "Islam, Polity and Society in Turkey: A Middle Eastren Perspective". *The Middle East Journal*, 1981, V-35, N.3, sf. 345-363, M.Heper, "Islam, Politics and Change in the Middle East", "Islam, Politics ...", sf. 1-11, Ş. Mardin, "Religion in Modern Turkey", *International Social Science Journal*, 1977, N.29, sf. 579-599, Ş.Mardin, "Religion and Politics in Modern Turkey", *Islam in the Political Process*, Ed. J.P. Piscatori, Cambridge University Press, Cambridge, 1983, sf. 140-160, Ş. Mardin, "Religion and Secularism in Turkey", *Atatürk: Founder of a Modern State*, Ed.A. Kazancıgil, E. Özbudun, C.Hurst Co., London, 1981, sf. 191-219.
- (2) P. Dumont, "Türkiye'de İslam Yenilik Ögesi mi?", *Çev. A. Gür, Türkiye Sorunları, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1988, sf. 164.*
- (3) Gazetede bazı haftalar Cuma Hutbesi yayınlanmamıştır. 1 - 7 Ocak 1990 ve 5-11 Şubat 1990 - 12-18 Mart 1990 tarihleri arasında hutbe yayınlanmamıştır.
- (4) 8 Kasım 1989'da yaptığımız mülakat.
- (5) *Diyanet*, "Akraba ve Komşu Hakkı", Ocak - 1989, sf. 3-4, N.Şahin, "Peygamberimizin Güzel Ahlakı", Mayıs - 1989, sf. 35-36, *Diyanet*, "Dinimizde Hoşgörü ve İnsan Sevgisi", Haziran - 1989, sf. 41-42, I. Öner, "İslam'da Kul Hakkı", Temmuz - 1989, sf. 51-52, Ç. Karaman, "Ana - Babaya Saygı", Temmuz - 1989, sf. 53-54, F. Yaşar, "İslam'da Komşu Hakları", Temmuz - 1989, sf. 55-56, O. Dalcı, "İyiliklerde Yardımlaşmak, Kötülüklerden Kaçınmak", Ekim - 1989, sf. 75-76, H.Çalışkan, "İslam'da Kardeşlik", Kasım 1989, sf. 81-82, I.Akkurt, "Gıybet, İstira ve Yalandan Kaçınmak", Kasım - 1989, sf. 83-84, A. Soytürk, "İslam Dini Doğruluğu Emreder", Kasım - 1989, sf. 85-86.
- (6) H.Çalışkan, "İslam'a Göre İnsanın Yaradılış Gayesi", Mayıs - 1989, sf. 39
- (7) H. Çalışkan, a.g.h., sf. 39-40.

- (8) H. Çalışkan, a.g.h., sf. 40
(9) S. Şimşek, "İman ve İbadet", Mart - 1989, sf. 17
(10) S. Şimşek, a.g.h., sf. 18.
(11) Diyanet, "İbadet", Eylül - 1989, sf. 68
(12) M. Varlı, "İslam'da Helal ve Haram", Ocak - 1989, sf. 2
(13) M. Varlı, a.g.h., sf. 2
(14) H. Görün, "Ramazan ve Oruç", Nisan - 1989, sf. 26
(15) M. Doğan, "Namazın Hikmet ve Fazileti", Nisan - 1989, sf. 29.
(16) N. Nursaçan, "Kurban Kesmenin Dinimizdeki Yeri ve Önemi", Temmuz - 1989, sf. 50
(17) H. Sadıkoğlu, "Vatan Sevgisi", Ağustos - 1989, sf. 63.
(18) Diyanet, "Şehitlik ve Gazilik", Mart- 1989, sf. 19
(19) Diyanet, "Cumhuriyet", Ekim - 1989, sf. 80
(20) Diyanet, a.g.h., sf. 80
(21) Diyanet, a.g.h., sf. 80
(22) Diyanet, "İslamiyetin, Millet Hayatımızdaki Yeri", Eylül - 1989, sf. 66.
(23) Diyanet, a.g.h., sf. 66
(24) O. Önen, "Fetih ve Gençlik", Mayıs - 1989, sf. 38
(25) O. Önen, a.g.h., sf. 38
(26) Diyanet, "İslamiyetin, Millet...", sf. 66
(27) M. Bilgin, "Adalet Mülkün Temelidir", Haziran - 1989, sf. 46.
(28) Nakşibendi tarikatı hakkında bkz. H. Algar, "The Naqshbandi order; a preliminary survey of its history and significance", Studia Islamica, 1976, N. 44, sf. 123 -152, H. Algar, "Der Nakşibendi - Orden in der republikanischen Türkei", Jahrbuch zur Geschichte und Gesellschaft des Vorderen und Mittleren Orients 1984, Ed. J. Blaschke, M. van Bruinessen, Express Edition, Berlin, 1985, sf. 167-196, İ. Gündüz, Gümüşşanevi Ahmed Ziyaüddin (KS), Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı ve Halî'diye Tarikatı, Şeha Neşriyat, İstanbul 1984.
(29) "Davamız Tevhiddir", Vahdet, 2-8 Ekim 1990, sf. 7.
(30) "Davamız..., sf. 7
(31) "İslam Putçu Düzenleri Yıkamak İçin Gelmiştir", Vahdet, 13-19 Kasım 1989, sf. 9
(32) "İslam Evrensel Bir Düzendir", Vahdet, 23-29 Ekim 1989, sf. 7
(33) "İslam Evrensel ..., sf. 7
(34) "Hakimiyet Kayıtsız Şartsız Allahındır", Vahdet, 30 Ekim - 5 Kasım 1989, sf. 7
(35) "Hakimiyet Kayıtsız ..., sf. 7
(36) "Hakimiyet Kayıtsız ..., sf. 7
(37) "Hakimiyet Kayıtsız ..., sf. 7
(38) "Hakimiyet Kayıtsız ..., sf. 7
(39) "Hakimiyet ..., sf. 7
(40) "İslam Evrensel ..., sf. 7
(41) "Kur'an Yasalar Kitabıdır", Vahdet, 27 Kasım - 3 Aralık 1989, sf. 9
(42) "Kur'an Yasalar ..., sf. 9
(43) A.R. Demircan, "Müminler İmanlarını Nasıl Yitiriyor?", Vahdet, 20-26 Şubat 1990, sf. 9
(44) "Davamız ..., sf. 7
(45) "İslam Putçu ..., sf. 9
(46) "İnsanlığın Düzeni İslamdır", Vahdet, 4-10 Aralık 1989, sf. 21
(47) "Rahmet Düzeninin Lideri Peygamberimiz", Vahdet, 25-31 Aralık 1989, sf. 7
(48) "Dost Ancak Allah, Rasul ve Mü'minlerdir", Vahdet, 8-14 Ocak 1990, sf. 9
(49) "Halimizi ve Çalışmalarımızı Bir Daha Değerlendirelim", Vahdet, 11-17 Aralık 1989, sf. 9
(50) "Amellerimiz İslamlaşmadıkça İslama giden Yollar Kapalı Olacaktır", Vahdet, 22-28 Ocak 1990, sf. 9
(51) "Doğruluk Cennetin Anahtarıdır", Vahdet, 30 Nisan - 6 Mayıs 1990, sf. 15
(52) "Bugün Mükafat Günüdür", Vahdet, 23 - 29 Nisan 1990, sf. 15, "Doğruluk Cennetin ..., sf. 15, "Biz Birbirimizden Sorumluyuz", Vahdet, 14-20 Mayıs 1990, sf. 15, "İstanbul Burada Fatih Nerede", Vahdet, 21-27 Mayıs 1990, sf. 15, "Ayasofya'da İlk Cuma", Vahdet, 28 Mayıs - 3 Haziran 1990, sf. 15, "Müşriklere Benzemeyelim", Vahdet, 24 Haziran - 1 Temmuz 1990, sf. 15
(53) "Davamız ..., sf. 7

- (54) "Müslüman, Canlı Kur'andır", *Vahdet*, 15 - 21 Ocak 1990, sf. 7
- (55) "Yeryüzünde Fitne Kalmayınca Kadar...", *Vahdet*, 9-15 Ekim 1989, sf. 7
- (56) "Yeryüzünde Fitne...", sf. 7
- (57) "Resulullah'ın Ebediyete Göçü", *Vahdet*, 4-10 Haziran 1990, sf. 15
- (58) M. Kıray, "Toplum Yapısındaki Temel Değişmelerin Tarihsel Perspektifi, Bugünkü ve Yarınki Türk Toplum Yapısı", *Toplumbilim Yazıları, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, sf. 119 - 130.*
- (59) Bu farklılaşma "paralel İslam" olarak tanımladığımız yapı içinde geçerlidir. Örneğin tarikat düzeyinde ortaya çıkan bu farklılaşma için bkz.F. Atacan, *Sosyal Değişme ve Tarikat, Cerrahi Tarikatı, Baskıda. Said - i Nursi hakkında bkz. Ş. Mardin, Religion and Social Change in Modern Turkey, The Case of Bediuzzaman Said Nursi, State University of New York Press, U.S.A., 1989, Milli Selamet Partisi hakkında bkz. B. Toprak, Islam and Political Development in Turkey, E.J. Brill, Leiden, 1981, A.Y. Sarıbay, Türkiye'de Modernleşme, Din ve Parti Politikası, MSP Örnek Olayı, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1985, T.Alkan, "The National Salvation Party in Turkey", Islam and Politics..., sf. 79-103*
- (60) E. Sivan, *Radical Islam, Medieval Theology and Modern Politics. Yale University Press, New Haven, 1985, sf. 94-107*

KAYNAKÇA

KİTAP VE MAKALELER

- ALGAR, H., "The Naqshbandi order; a preliminary survey of its history and significance", *Studia Islamica*, 1976, N. 44, sf. 123 - 152.
- ALGAR, H., "Der Naksibendi - orden in der republikanischen Türkei", *Jahrbuch zur Geschichte und Gesellschaft des Vorderen und Mittleren Orients 1984, Ed. J. Blaschke - M. van Bruinessen, Express Edition, Berlin, 1985, sf. 167 - 196*
- ATACAN, F., *Sosyal Değişme ve Tarikat, Cerrahi Tarikatı, Baskıda*
- DUMONT, P., "Türkiye'de İslam yenilik ögesi mi?", *Çev. A. Gür, Türkiye Sorunları, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1988, sf. 163-177*
- GÜNDÜZ, İ., *Gümüşhanevi Ahmed Ziyaüddin (KS), Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı ve Halidiye Tarikatı, Seha Neşriyat, İstanbul, 1984*
- HEPER, M., "Islam, Polity and society in Turkey; A Middle Eastern Perspective", *The Middle East Journal*, 1981, V - 35, N. 3, sf. 345 - 363
- HEPER, M., "Islam, Politics and Change in the Middle East", *Islam and Politics in the Modern Middle East, Ed. M. Heper, R. Israeli, St.Marti's Press, New York, 1984, sf. 1-11*
- KIRAY, M., *Toplumbilim Yazıları, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982*
- MARDİN, Ş., "Religion in Modern Turkey", *International Social Science Journal*, 1977, N. 29, sf. 579-599
- MARDİN, Ş., "Religion and Secularism in Turkey", *Atatürk; Founder of a Modern State, Ed. A. Kazancigil, E. Özbudun, C. Hurst Co., London, 1981, sf. 191-219*
- MARDİN, Ş., "Religion and Politics in Modern Turkey", *Islam in the Political Process, Ed. J.P. Piscatori, Cambridge University Press, Cambridge, 1983, sf. 140-160*
- MARDİN, Ş., *Religion and Social Change in Turkey, The Case of Bediuzzaman Said Nursi, State University of New York Press, U.S.A., 1989*
- SARIBAY, A.Y., *Türkiye'de Modernleşme, Din ve Parti Politikası, MSP Örnek Olayı, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1985*
- SAYARI, S., "Politicization of Islamic Re-traditionalism; Some Preliminary Notes", *Islam and Politics...*, sf. 119-129
- SIVAN, E., *Radical Islam, Medieval Theology and Modern Politics, Yale University Press, New Haven, 1985*
- TOPRAK, B., *Islam and Political Development in Turkey, E.J., Brill, Leiden, 1981*

GAZETELER

- Diyanet Gazetesi, Ocak 1989 - Aralık 1989*
Vahdet, 2-8 Ekim 1989 - 24 Haziran - 1 Temmuz 1990